

Çanakkale Savaşı Konulu Romanlarda Mustafa Kemal Betimlemesi ve Betimlemenin Tarihî Romandaki Yeri*

ARŞ. GÖR. SAFURA İNAN* – DOÇ. DR. NECMETTİN ÖZMEN**

Öz

Romanlar; olay, kişi, zaman ve mekândan oluşur. Gerçek, kurmaca, olağan, ütöpik, distopik hayatta olanları/olabilecekleri anlatan romanlarda betimlemeler önemlidir. Betimleme, bir varlığı, durumu, olayı, kişiyi ya da mekânı duyularla algılanabilen özellikleriyle anlatmadır. Amaç, okurun zihninde bir imge oluşturmaktır. Anlatıcı; betimlemeyi konu ağı, liste, değişkenler arası ilişki tablosu, sıralı düzen gibi çeşitli yöntemlerle yapar. Yöntemler değişmekle birlikte anlatıcı betimlemede; isim cümleleri, adlandırma, dil bilgisel zaman, isim tamlamaları, niteleme sıfatları, yer belirleyicileri, eksilti yapılar, ikilemeler ve nitelik zarfları kullanır.

Bu çalışmanın amacı, 1989'dan sonra yazılan Çanakkale savaşı konulu romanlarda Mustafa Kemal'in fiziksel, ruhsal betimlemelerinin ne kadar ve hangi dil yapılarıyla oluşturulduğunu belirlemektir. Çalışmanın ikincil amacı Mustafa Kemal'den hareketle tarihî romanlarda kişi betimlemeleri üzerine bir kanaat oluşturmak ve betimlemenin tarihî romanlarımızdaki yerine dair çıkarımlarda bulunmaktır. Bu kapsamda ... *ve Çanakkale Geldiler*, ...*ve Çanakkale Gördüler*, ...*ve Çanakkale Döndüler*, *Çanakkale Mahşeri*, *Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde*, *Gelibolu: Yenilmezlerin Yenildiği Yer*, 57. *Alay Çanakkale*, *Çanakkale'de Çocuklar da Savaştı*, *Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale*, *Çanakkale'ye Gidenler: Şu Boğaz Harbi*, *Çanakkale Askerine Rütbe Geremez*, *Uzun Beyaz Bulut*, *Şafakta Yanan Mumlar*, *Diriliş Çanakkale 1915* adlı romanlar incelenmiştir.

İncelenen romanlarda Mustafa Kemal'in ruhsal betimlemelerinin ağırlıkta olduğu, sıklıkla niteleme sıfatları ve isim cümleleriyle betimlendiği belirlenmiştir. Buna karşın Mustafa Kemal'i eleştiren, olumsuzlayan betimlemelere rastlanmamıştır. Romanlardaki betimlemelerde Mustafa Kemal; *ileri görüşlü*, *çalışkan*, *cephedeki askerler tarafından sevilen*, *güvenilen*, *vatanın geleceğinden endişelenen*, *gözü pek* olarak yansıtılmıştır. Ayrıca romanlarda, Mustafa Kemal betimlemesinin sınırlı kaldığı; anlatıcıların okuyucu zihninde Mustafa Kemal'e dair bir fotoğraf/imge oluşturmada yetersiz kaldığı, betimlemelerin yeterince kullanılmadığı görülmüştür. Buradan hareketle tarihî romanlarda kişi betimlemelerinin yetersiz olduğu söylenebilir.

Anahtar sözcükler: Çanakkale Savaşı, Mustafa Kemal, Mustafa Kemal betimlemesi, tarihî roman

* Bu makale 11-13 Temmuz 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilen X. Uluslararası TURKCESS Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilmiş, genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş hâlidir."

*İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, e-mail: safura.inan@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6625-1588

**İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, e-mail: necmettin.ozmen@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6625-1588

Gönderim tarihi: 1 Eylül 2025

Kabul tarihi: 17 Kasım 2025

The Depiction of Mustafa Kemal in the Novels about the Gallipoli War and the Place of the Depiction in the Historical Novel Genre

Abstract

Novels consist of events, characters, time and place. Descriptions are important in novels that tell of real, fictional, ordinary, utopian or dystopian events that exist or could exist. Description is the narration of an entity, situation, event, character or place through its perceptible characteristics. The aim is to create an image in the reader's mind. The narrator employs various methods for description, such as thematic networks, lists, tables of relationships between variables, and sequential arrangements. While methods vary, the narrator uses noun clauses, naming, grammatical tense, noun phrases, attributive adjectives, locative adverbs, elliptical constructions, reduplications, and adverbs of quality in description.

The aim of this study is to determine the extent to which Mustafa Kemal's physical and psychological descriptions are created and with which linguistic structures in novels written after 1989 on the subject of the Battle of Çanakkale. The secondary aim of the study is to form an opinion on character descriptions in historical novels based on Mustafa Kemal and to draw conclusions about the place of description in our historical novels (... *ve Çanakkale Geldiler*, ...*ve Çanakkale Gördüler*, ...*ve Çanakkale Döndüler*, *Çanakkale Mahşeri*, *Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde*, *Gelibolu: Yenilmezlerin Yenildiği Yer*, 57. *Alay Çanakkale*, *Çanakkale'de Çocuklar da Savaştı*, *Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale*, *Çanakkale'ye Gidenler: Şu Boğaz Harbi*, *Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez*, *Uzun Beyaz Bulut*, *Şafakta Yanan Mumlar*, *Diriliş Çanakkale* 1915.)

It was determined that the novels examined predominantly featured psychological descriptions of Mustafa Kemal, frequently characterised by descriptive adjectives and noun phrases. In contrast, no descriptions criticising or disparaging Mustafa Kemal were encountered. In the descriptions in the novels, Mustafa Kemal is portrayed as forward-thinking, hard-working, loved and trusted by the soldiers at the front, concerned about the future of the country, and fearless. Furthermore, it was observed that the depiction of Mustafa Kemal in the novels was limited; the narrators were insufficient in creating a photograph/image of Mustafa Kemal in the reader's mind, and descriptions were not used sufficiently. Based on this, it can be said that character descriptions in historical novels are inadequate.

Keywords: Gallipoli War, Mustafa Kemal, description of Mustafa Kemal, historical novel

GİRİŞ

Roman; gerçek, kurmaca, olağan, ütöpik, distopik hayatta olanları veya olabilecekleri anlatır. Gerçek ve kurmaca ile örülü roman evreninde, tarih önemli bir konudur. Konusunu tarihten alan tarihî romanlar; bir kişiyi, toplumu veya dünyayı etkileyen olay, kişi ya da durumları anlatır. Kişi, toplum veya dünyayı en çok etkileyen şeylerden biri savaştır. I. Dünya Savaşı'ndaki Çanakkale cephesi; Türk tarihinde bir dönüm noktası olması, Türk ordusunun gücünün tüm dünyaya gösterilmesi, imparatorluktan cumhuriyete geçişte Türk milletine moral vermesi, Kurtuluş Savaşı mücadelesinin başlatılmasında esin ve cesaret kaynağı olması bakımından önemlidir. Bu öneminden dolayı Çanakkale savaşları Türk romanlarına konu

edilmiştir. Ancak bu savaş hakkında yeterince roman yayımlandığı da söylenemez. (Enginün, 1986; Gülendamlar, 2006; Mat, 2007; Özmen & İnan, 2024a, 2024b; Yılmaz, 2017). Öyle ki Türk edebiyatında tespitlerimize göre Çanakkale savaşını doğrudan konu eden ancak yirmi roman bulunmaktadır. Müstakilen Çanakkale'yi konu eden bu romanlar savaştan çok sonra, 1989'dan itibaren kaleme alınmıştır (Mat, 2007; Özmen ve İnan, 2024a, 2024b). Bu eserlerin bir kısmı ise sıcak savaşı anlatmadan dolaylı yollarla Çanakkale'de yaşananları konu ederler.

Çanakkale cephesinde liderlik vasfı öne çıkan, cephedeki faaliyetleri ile adını geniş çevrelere duyuran Mustafa Kemal'in savaştaki kritik rolü, başarısı tarihî romanlarda yeteri kadar işlenmiştir denilemez. Mustafa Kemal'in romanlarda nasıl ve ne şekilde anlatıldığına dair yapılan çalışmalar da yine sınırlıdır. Konu hakkında Özmen & İnan'ın (2024b, 2024a) makale dizisi olarak yayımladığı “Çanakkale Savaşını Konu Eden Romanlarda Mustafa Kemal Anlatımı – I” ve “Çanakkale Savaşını Konu Eden Romanlarda Mustafa Kemal Anlatımı – II” adlı çalışmaları olsa da bu çalışmalarda Çanakkale romanlarının yarısı kadarı konu edilmiştir. Türk romancısının Çanakkale savaşlarında Mustafa Kemal'i nasıl tasvir ettiğine dair çalışma bulunmamaktadır. Halbuki Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olarak Mustafa Kemal'in hangi yönü veya yönlerinin ön plana çıkarıldığı önemlidir. Hem buradan hareketle tarihi romanlarda kişi betimlemesinin ne kadar kullanıldığına dair bazı çıkarımlar da yapmak mümkün olacaktır.

Betimleme; Günay'ın (2007, s. 240) tanımına göre “Okuyucunun göremeyeceği fakat hayal edebileceği bir imgeyi (bir yer, kişi (betimce), ya da nesne) ayrıntılı olarak tanımlama, sergileme”, Kıran & Kıran'ın (2000, s.18) tanımına göre ise “... bir yer, bir nesne ya da varlığın özellikleriyle ilgili ayrıntılı bilgi” vermedir. Yani betimleme; bir nesne, kişi, yer, mekân, olay hakkında bilgi vererek bir bakıma insan zihninde betimlenen şeyi canlandırma, fotoğraf oluşturmaktır. Yazar, betimlemesini yapmak üzere seçtiği nesne, kişi, varlık veya yeri diğer nesne, varlık, kişi veya yerden ayırarak öne çıkartır ve okuyucuya sunar. Betimlemenin; okuyucuya bilgi verme, anlatma, görselleştirme, sanat yapma, ikna etme veya gerçeği yansıtma gibi çok çeşitli işlevleri de bulunur.

Betimleme, belirli bir yöntemle göre oluşturulur. Betimlemesi yapılacak öge belirlenir ve bu ögenin somut, soyut özellikleri, yönleri sıralanır. Bu sıralama tanımlama, tanımlama, açıklama, karşılaştırma ve zıtlık, sınıflandırma ve çözümleme ölçütlerine göre konu ağı, listeleme, değişkenler arası ilişki tablosu ve sıralıdüzen yöntemleriyle yapılır (Uzdu, 2008, s. 33). Bu yöntemler, yazar tarafından çeşitli dil yapıları kullanılarak oluşturulur. Uzdu'nun (ss. 56-57) tespitine göre bunun için bazı dil yapıları; isim cümleleri, adlandırma, niteleme sıfatları, yer belirticileri, eksilteli yapılar, ikilemeler ve dilbilgisel zamandır. Amaç nesne, kişi, varlık ya da yerin fotoğrafını oluşturmaktır.

Bu çalışma, Çanakkale Savaşı'nı konu edinen romanlarda Mustafa Kemal'e ilişkin betimlemelerin hangi dil yapılarıyla inşa edildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, elde edilen bulgular üzerinden Türk edebiyatındaki tarihî romanlarda yer alan kişi betimlemelerine dair sınırlı da olsa bir değerlendirme sunulması hedeflenmiştir. Çalışmada, Mat'ın (2007) Çanakkale savaşını konu alan romanlara ilişkin yaptığı sınıflandırmadan hareketle belirlenen on iki romana ek olarak, ilgili makalenin yayımlanmasından sonra ilk baskıları yapılan İsmail Bilgin'in 57. *Alay* ve Turgut Özakman'ın *Diriliş: Çanakkale 1915* adlı romanları da değerlendirmeye

alınarak toplam roman sayısı artırılmıştır. Böylece tarihî romanlarda kişi betimlemelerine ilişkin daha geniş kapsamlı bir veriye ulaşılmak amaçlanmıştır.

Romanlar incelenirken Uzdu'nun (2008) betimleme yaparken kullanılan dil yapılarına ilişkin sınıflandırması temel alınmış; bununla birlikte, bu sınıflamaya ek olarak "isim tamlamaları" ve "nitelik zarfları"nın da betimleme işlevi gördüğü tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, söz konusu dil yapıları da inceleme kapsamına dâhil edilmiştir. Çalışma kapsamına alınan her bir roman, betimleme yapımında kullanılan dil yapıları bakımından ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. İncelemede, doğrudan ve dolaylı biçimde Çanakkale savaşını konu edinen romanlar olarak kendi içinde iki kategoriye ayrılmış; romanların ilk baskı yılları dikkate alınarak kronolojik bir sıralamayla betimleme örneklerine yer verilmiştir.

Bu araştırmaya konu olan Mehmet Niyazi Özdemir'in (1999) *Çanakkale Mahşeri*, M. Necati Sepetçioğlu'nun (2005a) *...ve Çanakkale Geldiler* ve Mehmet Kaplan'ın (2009) *Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale* adlı romanları dışındaki bütün romanlarda Mustafa Kemal'in fiziksel ya da ruhsal betimlemelerine yer verilmiştir. Bu özellikler bazen roman kişilerinin bilinç akışıyla, bazen roman kişileri arasındaki diyaloglarla, bazen de bizzat anlatıcı tarafından aktarılır.

1. NİTELEME SIFATLARIYLA YAPILAN BETİMLEMELER

İsim türünden varlıkları çeşitli yönlerden (durum, biçim, renk, ağırlık vs.) niteleyen ve onların nasıl olduklarını belirten sıfatlara niteleme sıfatı denir (Ediskun, 1992; Ergin, 2013; Korkmaz, 1992, 2019; Vardar, 2002). Niteleme sıfatları, bir varlığın kendine has özelliklerini ifade eder. Betimlemede niteleme sıfatlarına başvurulması, öğelerin zihinde canlandırılmasında önemlidir. İncelenen romanlarda Mustafa Kemal'e dair en fazla niteleme sıfatlarıyla yapılan betimlemelere yer verilmiştir. Buna göre niteleme sıfatlarıyla yapılan Mustafa Kemal betimlemeleri şu şekildedir:

"Mustafa Kemal'in gözlerinde *buğday sarısını bir düşünce, mavi ışık yalazının gerdiği kaşlara* sahiptir (Sepetçioğlu, 1998, s. 103).

"Mustafa Kemal'in *buğday sarısını düşüncelerde, mavi ışıklı bakışı* Yüzbaşı Ali Efendi'ye saygı duyar" (Sepetçioğlu, 1998, s. 105).

"*Çıkık elmacık kemikleri vardır*" (Sepetçioğlu, 2005b, s. 130).

"*Kurt bakışları mavimsi çeliği ile bakar*" (Sepetçioğlu, 1998, s. 261).

"*Sarışnılığı kızarmış buğdayların kurucalaşmışlığında yüzü, kalınca kaşı, kabarık bıyığı vardır*" (Sepetçioğlu, 1998, s. 336).

"Mustafa Kemal...O, şimdi Sofya'da Hocam! Mustafa Kemal, *genç bir kurmay Albay*, Bizim Sofya ataşemiliterimiz" (Özen, 2000, s. 76).

"*İnançlı, zeki bir subaydır o...* Aldığım bilgilere göre; Çanakkale Savaşı'nda görev almak için başkomutanlığa dilekçe vermiş... *Atik, cesur ve ufku geniş bir delikanlıdır*. Hep *aktif görevlere talip olur*" (Özen, 2000, s. 77).

"Çalılıklar arasından uçtu bir saniyede, *çelik yürekli Mustafa Kemal* yetişti bir hamlede..." (Özen, 2000, s. 107).

"*Miralay Mustafa Kemal Bey*. Sofya'da ateşemiliterdi. *Yeni geldi*." (Sepetçioğlu, 2005b, s. 167).

“Nasıl tanımam... Bildiğim kadarı ile *çok akıllı bir zabitti. Çok, pek çok*” (Sepetçioğlu, 2005b, s. 167).

“Arıburnu Kuvvetleri ve 19 Tümen Komutanı Mustafa Kemal Bey yanındaki subaylarla bir toplantı düzenlemişti. Bu toplantıda *çok kararlı görünen Mustafa Kemal*, aynı kararlı tutumu subaylarının da göstermesini istiyordu. Bu yüzden yer yer katî, yer yer sert ifadelerle konuşmaya başladı.” (Bilgin, 2006, s. 201).

“Türk askerlerin umutlarının azaldığı anda anlatıcının aktarımıyla “Tam o günlerde, *yeni bir komutan* çıktı tarih sahnesine. Adı *Mustafa Kemal’di*” (Koçak & Koçak, 2006, s. 50).

“Cephenin ve savaşın en acımasız halinin yaşandığı bu günlerde ‘*büyük önder Mustafa Kemal Paşa*’ gösterdiği üstün başarılar sebebiyle 15. Kolordu Komutanı olarak terfi alır” (Koçak & Koçak, 2006, s. 81).

“*Enerjik, muhatabına güven veren, tok sözlü, sarı saçlı, mavi gözlü bir komutan*” (Özakman, 2015, s. 121).

“Liman Paşa, onca kuvvetin henüz 34 yaşında olan kendisine verilmesinin fazla olup olmadığını sorar. Mustafa Kemal, verilecek kuvvetin bile az olacağını ifade eder” (Özakman, 2015, s. 501).

“Başında kaba şayaktan *hâkî renkli bir başlık*, arkasında *temiz bir er kaputu* vardır” (Özakman, 2015, s. 504).

“Kocaçimen kesimi komutanı Yarbey Cemil Bey Mustafa Kemal’in *ince düşünüşlü ve pratik bir komutan* olduğunu düşünür” (Özakman, 2015, s. 506).

“Mustafa Kemal’in planlarını öğrendikten sonra kendi planından vaz geçip *genç ve muzaffer komutanı* kararlarında serbest bırakır” (Özakman, 2015, s. 512).

“*Taştan, demirden sanılan, o yorulmaz, uyumaz, acıkmaz, kurşun işlemez Mustafa Kemal* ağlamaya başlar” (Özakman, 2015, s. 527).

“*Hiçbir şeyi boş vermeyen başka türlü bir komutan*” (Özol, 2017, s. 39).

“O, yaratılış gereği, *görmezden gelecek, susacak biri* olmadığından tüm sorumluluğu üzerine alır ve ilk emri verir” (Özol, 2017, s. 76).

“Mustafa Kemal “takviye kuvvetlerinin ne zaman ulaşacağını” yarbaya sorar ve ardından anlatıcı yine Mustafa Kemal’in *yorgun yüzüne ve yorgunluk belirtisi olarak yüzündeki kasılmalara* dikkat çeker” (Özol, 2017, s. 132).

“Tümenin başında *kaymakam rütbesinde bir subay* var, adı *Mustafa Kemal*. *Cin gibi* maşallah” (Özol, 2017, s. 139).

“Büyük ahşap çerçeve içinde, *babacan bir gülüşle* kahveye tepeden bakarak, *bütün yaramazlıkları bildiği halde görmezden geldiğini söyleyen çok zeki bakışlı, yakışıklı bir Atatürk portresi* asılıydı.” (Uzuner, 2002, s. 11).

“Adını bilen, tanıyan yabancılar onun *insanlara zorla kabul ettirilmiş diktatör* olduğunu okullarında okumuş olsalar da buna inansalar da, berber dükkanlarından, turizm acentalarına, taksi durak kulübelerinden, internet kafelere ve manikür-berber salonlarına kadar her yerde aynı adamın resimlerini asılı görünce bunun ancak *kişisel istekle yaşatılabilecek bir efsane* olabileceğini düşünmeye başlıyorlardı.” (Uzuner, 2002, ss. 11-12).

“İçlerinden bir tanesi *uzun boylu, mavi gözlü ve sarışındı. Bakışları güçlü, gururlu, kendisi yakışıklıydı. Etrafında koşturan askerlerin onu çok sevdikleri* belli oluyordu. Türk subay bizleri dikkatle süzdü, başıyla selamladı, Fransızca olarak hatırımızı sordu” (Uzuner, 2002, ss. 134-135). Roman yazarı bu ifadelerde doğrudan Mustafa Kemal ismini kullanmaz ancak aktarılanlar; fiziksel ve kişisel özelliklerden, sıfatlardan yola çıkarak okuyucunun zihnine Mustafa Kemal’i getirir.

“Çanakkale Cephesi’ndeki en ferahlatıcı, yürek coşturucu haber daha evvelki mektuplarımda müteaddit defalar kendisinden bahsettiğim 19. Tümen Komutanı Miralay (Albay) Mustafa Kemal Bey’le ilgilidir. Mustafa Kemal Bey, Üsküplü İskender’in Selanik’ten aile dostu olmak hasebiyle benim *ayriyeten yakınlık duyduğum bir zât olup adı şimdiden Çanakkale’de bir efsane olmuş büyük bir kumandandır.* Mustafa Kemal Bey hakkında anlatılan pek çok kahramanlık hikâyesi mevcuttur. Fakat bunların en mühimi 26 Temmuz gecesi Anafartalar Komutanlığı’na terfi eden Miralay Mustafa Kemal’in *düşmanın şiddetle taarruz edip aldığı Conkbayırı’nda cehennem gibi devam eden Anafartalar Muharebesi’ni büyük muvaffakiyetle neticelendirmiş olmasıdır.* Mukabil (karşı) taarruzlara *askerin önünde elinde kırıbaşıyla yürüyerek bizzat katılan Anafartalar Komutanı hakkında nevî şahsına münhasır (kendine özgü), ferâset (ezgi yeteneği), dirayet (zeki), askerlik, cesaret ve kararlılık hususiyetleriyle (özellik) hakiki bir lider olduğu havadisi dilden dile dolaşmaktadır.* Çöl sıcaklığında ve elverişsiz şartlar altında harp ederken, kaybettiğimiz binlerce askerimizin ve Balkan, Filistin ve Kafkasya mağlubiyetinin acısı içimizdeyken Miralay Mustafa Kemal Bey’in adı etrafında kurulan efsaneler ve onun şefliğindeki zaferler hepimizin yaralarına merhem gibi gelmektedir” (Uzuner, 2002, ss. 143-144).

“Miralay Mustafa Kemal Bey’i şahsen görmek henüz bana nasip olmadı ama onu görenler *pek yakışıklı olan bu kumandanın bilhassa çok tesirli bakışları olduğunu söylemektedir. Bakışlarını bir bıçak kadar delici olduğunu anlatanların sayısı fevkalâde fazladır.* Harp sırasında böyle mübalağalara (abartma) rastlanması tabiidir, fakat Üsküplü İskender’in bana aylar evvel, Selânik’te *ağabeylerinin arkadaşı olan bu muhterem kumandanın şiddetle tesir eden bakışları olduğunu anlatması bir tesadüf olmasa gerekir*” (Uzuner, 2002, s. 144).

“Zaten o sırada Arıburnu-Anzak Koyu’ndan *düşman çıkarması yapılacağına inanan tek Türk vardır, o da Mustafa Kemal adında bir albaydır*” (Uzuner, 2002, s. 285).

“Belki de Yeni Zelanda’ya dönünce Atatürk hakkında daha derin bir araştırma yapıp, *Batı kültürlerinde sıradan bir diktatör diye tanıtılıp geçirilen, öte yandan yalnızca karizmatik bir siyasi lider ve iyi bir komutan olmakla kalmadığı anlaşılan bu adamın kerametini ve seksen beş yıl sonra bunca insan üzerinde devam eden etkisinin nedenlerini anlamaya çalışmalıydı*” (Uzuner, 2002, ss. 285-286).

“Bu metni yazacak kadar zeki, adil, vizyonu geniş bir insan, belki de senin dediğin gibi, ‘Yaşadığı *sürede Çanakkale’de gösterdiği yüksek zekâ ve sağduyu performansını hiç yitirmemiş olabilir*’” (Uzuner, 2002, s. 309).

“Anzak birliklerinin en fazla ilerleyebildikleri nokta, sıcak bir ağustos günü ele geçirdikleri bu tepeydi. Onlar bu tepayı alınca, Türk askerlerinin başına Mustafa Kemal adında bir albay geçti. Onun yönetimindeki askerler, Anzakları ilerledikleri bu noktadan geri püskürttü” (Ural, 2015, s. 99).

“Mustafa Kemal’in sözleriydi bunlar. *Üstün yetenekleri ilk kez buradaki savaşlarda dikkat çeken Mustafa Kemal’in*” (Ural, 2015, s. 113).

Bazen roman kahramanları değil bizzat romanın anlatıcısı tarafından, niteleme sıfatları kullanılarak Mustafa Kemal betimlemeleri yapılır. Bu türden betimlemeler şu şekildedir:

“Mustafa Kemal, Yüzbaşı Ali Efendi’nin kendisine hediye ettiği tabancayı *kalemsi uzayan parmakları* ile inceler (Sepetçioğlu, 1998, s. 110).

“Mustafa Kemal paşalarla yenilecek yemek konusunda anlaşıp sohbeti iyi ilerlerken Sarışın buğday başaklarının *gökyüzü mavisinin altında hışırdayışı gibi sarıcı bir sessizlik dökülür gülüşünden* (Sepetçioğlu, 1998, s. 110).

“Mustafa Kemal tek başına iken İngiliz saldırılarından kaçan yirmi otuz kadar yorgun, bitkin askerle karşılaşır. Yollarının üstüne çıkar ve neden kaçtıklarını sorar. Onlar cephaneleri, hiçbir şeyleri kalmadığını söyleyince “Süngünüz canınız da mı yok. Süngü tak...geri dön” (Sepetçioğlu, 1998, s. 130) diyerek onlara karşı durur. Askerler karşılarında *tek başına dağ gibi duran kumandanlarını* görünce yaptıkları yanlışın farkına vararak akılları başlarına gelir.

“Mustafa Kemal, bu tutumuyla *üstün bir komutandır* ve *böyle bir komutan* ile bu savaş elbette kazanılır. Devamında anlatıcı Mustafa Kemal için *büyük insan* sıfatını kullanır. Büyük insan oluşuna sebep ise Mustafa Kemal’in, her zaman yaptığı gibi başarıları tüm askerlere hatta tüm ulusa mal etmesi, Türk askerinin gücüne ve kahramanlığına inanmasıdır” (Koçak & Koçak, 2006, s. 51).

“Mustafa Kemal, saati savaş bittikten sonra Türk birliği komutanı Limon Von Sanders’e hediye eder ve karşılığında da aile armalı bir kronometre hediye eder *büyük komutana*” (Koçak & Koçak, 2006, s. 82).

“Canlarını vermişlerdi ama vatanlarını vermemişlerdi. *Tıpkı büyük önder Mustafa Kemal Atatürk’ün dediği gibi, düşmanlar geldikleri gibi gitmişlerdi*” (Koçak & Koçak, 2006, s. 137).

“Kannengiesser; *Liman Paşa’nın bile saygıyla söz ettiği, Kolorduda adı geçince özel bir hayranlıkla anılan Türk* demek buydu, diye düşünür. *Mustafa Kemal zayıf, keskin çizgili bir yüz, insanın içini gören iki göz, tınlayan bir ses, ölçülü bir nezaket, kendine güvenen rahat, kararlı, ödünsüz bir duruş sahibidir*” (Özakman, 2015, s. 331).

“Esat Paşa, iyi ki onun gibi *olacakları önceden sezebilen bir askerimiz var* diye düşünür” (Özakman, 2015, s. 474).

“Mustafa Kemal Anafartalar Grubu Komutanlığına atanır. 9. Tümen de Mustafa Kemal’e bağlanır. Cephede haberi alan kurmaylar ve askerler sevinir. Mustafa Kemal, *üç aydır cepheden ayrılmayan tek tümen komutanıdır*” (Özakman, 2015, s. 502).

Mustafa Kemal betimlemesinde niteleme sıfatları yazarların en sık başvurduğu bir yoldur. Betimlemede kullanılan sıfatlar, Mustafa Kemal’in fiziksel görünüşünden kişilik özelliklerine, askerî yetkinliğinden liderlik vasıflarına kadar geniş bir yelpazededir. Bunlarda “genç”, “yakışıklı”, “mavi gözlü”, “sarı saçlı” gibi sıfatlarla fiziksel özellikleri ön plana çıkarılırken; “inançlı”, “zeki”, “cesur”, “kararlı”, “vizyonu geniş”, “enerjik”, “ödünsüz” gibi nitelemelerle karakteristik yönleri öne çıkarılır. Ayrıca, “yorulmaz”, “uyumaz”, “kurşun işlemez” gibi yoğun anlam taşıyan sıfatlarla Mustafa Kemal efsanevi bir figür olarak sunulur. Niteleme sıfatları ile yapılan betimlemeler yalnızca roman karakterlerinin gözlemleriyle değil, doğrudan anlatıcı ifadeleriyle de verilir. Anlatıcılar, onu, “üstün komutan”, “büyük insan”, “büyük önder” gibi sıfatlarla tanımlar. Böylece hem onun tarihî kimliği hem de halk üzerindeki etkisi vurgulanır.

2. NİTELİK ZARFLARIYLA YAPILAN BETİMLEMELER

Zarf; “fiillerden, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir” (Korkmaz, 2019). Zarflar, belirtildiği üzere sıfat türünden sözcüklerin önüne gelebileceği gibi asıl olarak fiillerden önce gelirler. Dolayısıyla zarflar fiillerin sıfatları niteliğindedir. Nitelik zarflarının eylemler üzerindeki açıklayıcı, pekiştirici, vurgulayıcı vs. özellikleri onların aynı zamanda metinlerde betimleme işlevi gördüğünü de gösterir.

Bir roman ya da hikâyede, olayların nasıl gerçekleştiğini anlatırken kullanılan nitelik zarfları, okuyucunun zihninde daha canlı ve detaylı sahneler oluşturur. Nitelik zarfları yalnızca fiillerin nasıl gerçekleştiğini belirten dil unsurları değil, aynı zamanda anlatımın canlılığını ve etkileyciliğini artıran önemli birer araçtır. Anlatımın daha etkili ve ayrıntılı hâle getirilmesi amacıyla zarflar, betimleyici ifadeleri destekleyici bir işlev üstlenir. Uzdu'nun (2008) çalışmasından farklı olarak incelenen romanlarda nitelik zarflarıyla Mustafa Kemal betimlemesinin yapıldığı belirlenmiştir ve bu örnekler şunlardır:

“Mustafa Kemal, *Trakya ağzı ile konuşur*” (Sepetçioğlu, 1998, s. 111).

“Mustafa Kemal'in çenesi bazı durumlar karşısında *bir kurt gülümsemesi ile gerilir*” (Sepetçioğlu, 1998, s. 128).

“Kurt bakışları *mavimsi çeliği ile bakar*” (Sepetçioğlu, 1998, s. 261).

“Haritaya bakarken üzerinden hiç geçilmeyen bir yeri *kurt gezişinde* biçimlendirmeye çalışır” (Sepetçioğlu, 1998, s. 330).

“Şu an *hışım*la atından indi ve *rüzgâr gibi* fırkasının başına geçti. Aldı fırkasını ve *yaya olarak* Conkbayırı'na çıkıyor. Aman Allah'ım o ne sürat! *Yıldırım gibi* koşuyor, yokuşu çıkmak için...” (Özen, 2000, s. 103).

“Mustafa Kemal zamanın hem içinde, hem dışındaydı Çanakkale'de. *İnançla* askerine *bilinçle* düşmanına bakıyordu Mustafa Kemal... *Öleceğini bilerek* atılıyordu Mustafa az önce ölen askerlerin yerine” (Özen, 2000, s. 143).

“Mustafa Kemal *gürleyerek* ‘Size ölmeyi emrediyorum’ der” (Koçak & Koçak, 2006, s. 51).

“Bu toplantıda çok kararlı görünen Mustafa Kemal, aynı kararlı tutumu subaylarının da göstermesini istiyordu. Bu yüzden *yer yer katî, yer yer sert ifadelerle* konuşmaya başladı.” (Bilgin, 2006, s. 201).

“Bunu gören Mustafa Kemal ve Erzincanlı birbirlerine bakar. *Mütebessimane* selamlaşırlar” (Kaplan, 2009, s. 75).

“Sayıları dokuza çıkan alayları *bir an bile gevşemeyen bir irade, dikkat ve azimle* yönetir” (Özakman, 2015, s. 342).

“Mustafa Kemal'e, *bu cephe*deki başarısının bir kanıtı ve *Arıburnu savaşlarının bir anısı* olarak padişah adına bir altın liyakat muharebe madalyası verir. Bu en yüksek madalyadır ve Çanakkale'de ilk kez verilir. Bu kadirşinastık, Mustafa Kemal'i çok mutlu eder, *saygıyla teşekkür eder*” (Özakman, 2015, ss. 384-385).

“Bu ordunun komutanı devleti kurtaran komutandır. Halk, komutanın adını ve hayalini *minnetle* yüreklerine kazır” (Özakman, 2015, s. 550).

“*Büyük bir sükûnetle* kararı karşılayan Mustafa Kemal yine *vakur ve kendinden emin duruşundan* ödün vermeyerek...” (Bilgin, 2020, s. 119).

“Bir an duraksadıktan sonra kendisine bakan alay komutanlarına *zoraki gülümseyerek...*” (Bilgin, 2020, s. 129).

“Gözcü askerler olması muhtemel bu askerlere doğru Mustafa Kemal yürür. Yaklaşık on beş kadar yorgun askerin önlerine çıkıp *kızgınlıkla* neden kaçtıklarını sorar” (Bilgin, 2020, s. 242).

“Mustafa Kemal, özellikle 27. ve 57. Alayın çok yorgun ve çok kaybı olduğunu bilse de *düşünceli bir halde* düşman üzerine bir taarruz planı yapar” (Bilgin, 2020, s. 294).

“Mustafa Kemal *heyecanlanarak* kendisini kollamadan ileri atılır, yanında 24. Alay Komutanı Nuri Bey de vardır” (Bilgin, 2020, s. 403).

“Yarbay Mustafa Kemal, Gelibolu’nun Bigalı Köyü’nden bozuk yollarda sarsıla sarsıla otomobille Maydos’a giderken, *boğaza bakıp* derin düşüncelere dalmıştı.” (Bilgin, 2023, s. 130).

İncelenen romanlarda Mustafa Kemal’in betimlenmesinde nitelik zarflarına sıkça başvurulduğu görülür. Bu zarflar, onun eylemlerini, duygu durumunu ve tavırlarını daha ayrıntılı ve etkili bir biçimde yansıtmak için kullanılmıştır. Nitelik zarflarıyla kurulan bu betimlemeler sadece yapılan eylemi değil, bu eylemin nasıl bir ruh hâliyle gerçekleştiğini de okura hissettirmektedir. Bu yönüyle nitelik zarfları, anlatıma dinamik bir yapı kazandırırken aynı zamanda Mustafa Kemal’in psikolojik derinliğini ortaya koyar. Zarflar aracılığıyla yapılan betimlemeler Mustafa Kemal’in hem savaş alanındaki kararlılığı, cesareti ve liderlik vasfı hem de insanî yönleri, tedirginlikleri ve duygusal tepkilerini görünür kılmıştır. Anlatıcılar bu betimlemeleriyle Mustafa Kemal’in sadece komutan kimliğini değil, aynı zamanda düşünen, kaygılanan, tepki veren bir birey olduğunu da okuyucuya hatırlatır.

3. İSİM TAMLAMALARIYLA YAPILAN BETİMLEMELER

İsim tamlaması; “bir ad başka bir adla ilgi eki alarak ya da almadan bir anlam bağı oluşturması”dır (Korkmaz, 2019). Bir kelime grubunu oluşturan bu birliktelikte birinci isim *tamlayan*, ikinci ise *tamlanan* niteliğindedir. İlgi eki alıp almamasına bağlı olarak iki gruba ayrılan (belirtili ve belirtisiz isim tamlaması) isim tamlamasında öğeleri oluşturan iki isim arasında bir bağ, ilişki oluşur. Özellikle belirtili isim tamlamasında; tamlanan, tamlayanın bir vasfını, niteliğini, özelliğini vs. belirtir. Her ne kadar. Uzdu (2008) çalışmasında belirtmese de bu sebeple belirtili isim tamlaması, betimleme işlevi gören bir dil yapısıdır. Bu tamlamalar, tamlayan ve tamlanan arasındaki anlam ilişkisi sayesinde nesneleri, kavramları veya durumları daha ayrıntılı bir şekilde tanımlama imkânı sunar, soyut betimlemeler aracılığıyla okuyucunun kavramsal dünyasında güçlü imgeler oluşturur. Belirtili isim tamlamaları, dilin anlatım gücünü artıran önemli yapılardandır.

Çalışma kapsamında incelenen romanlar arasında, Mustafa Kemal’in isim tamlaması yoluyla betimlendiği örnekler sınırlı sayıdadır. Bununla birlikte, bu tür kullanımlara *Zulüm Dağları Aşar: Çanakkale İçinde*, *Gelibolu: Yenilmezlerin Yenildiği Yer* ve *Diriliş: Çanakkale 1915* romanlarında rastlanmıştır:

“Ancak sen, Mustafa Kemal’deki *inancın gücünü* bilmiyorsun Hocam” (Özen, 2000, s. 76).

“Bu raporu okuyunca Mustafa Kemal’in sarı yüzü daha da sararır” (Bilgin, 2006, s. 138).

“Mustafa Kemal’in hızı, kararlılığı, kesinliği, soğukkanlılığı, geneli kavrayışı ve ayrıntıları atlamayışı, anlaşılır ve yapılabilir emirler vermesi, askerin yemeğini ve sağlığını çok önemsemesi, kurmayları çok etkiler” (Özakman, 2015, s. 505).

Belirtili isim tamlamalarıyla yapılan betimlemelerle Mustafa Kemal’in hem kişisel hem de duygusal yönü vurgulanmıştır. Onun liderliğini, içsel gücünü ve insani yönlerini daha derinlemesine yansıtarak anlatıma açıklık ve yoğunluk kazandırılmıştır. Ancak yukarıda da görüldüğü üzere incelenen romanlarda isim tamlamalarıyla yapılan betimleme örnekleri azdır.

4. DİLBİLGİSEL ZAMANLA YAPILAN BETİMLEMELER

Metinlerde, betimlenen varlık (nesne, yer ya da kişi) durağan ya da devingen bir nitelik gösterebilir. Bu tür metinlerde nesne, kişi veya olgu belirli bir zaman dilimine ait olarak tanımlanabilir ya da ilgili kavram, genel anlamda değişim süreçleri bağlamında ele alınabilir (Günay, 2007). Metinlerde nesne, varlık, kişi ya da yerin hareketli yapısını, bir anı’nı, belirli bir zaman kesitini okuyucuya aktarmak, okuyucunun zihninde film akışı yaratmak için anlatıcı, dilbilgisel zamanı kullanır. Betimlenen unsurun niteliğine bağlı olarak metindeki dilbilgisel zamanın kullanımı farklılık gösterebilir. Eğer nesne durağan bir yapı sergiliyorsa, anlatımda zamanın durduğu izlenimi yaratılabilir ve bu hissi okuyucuya aktarmak için isim cümleleri veya geniş zaman ile fiil çekimlenir. Buna karşın, devinim içeren unsurların betimlenmesi durumunda, anlatıda zamansızlık hissi veren bir ifade biçimi benimsenebilir. Bu doğrultuda, metinlerde “şimdiki zamanın hikâyesi” ya da “geçmiş zamanın hikâyesi” anlatı tekniği olarak kullanılabilir. Bu teknikler, anlatıya zaman dışı bir nitelik kazandırarak okurda zamanın akışının durduğu ya da zamanın geçmediği algısını oluşturabilir. Bunlardan başka, özellikle kişinin akış içinde, anının betimlenmesinin yapıldığı durumlarda “şimdiki zaman” ya da “şimdiki zamanın hikâyesi” ile metin oluşturulur.

Çalışmaya konu olan ve doğrudan Çanakkale cephesinde yaşananları konu eden romanlarda, savaş anını, bu an içinde Mustafa Kemal’i daha iyi aktarmak ve okuyucu zihninde canlandırmak için dilbilgisel zamanla betimlemeler yapılmıştır. Bu örnekler şöyledir:

“Mustafa Kemal eski Türk beyleri gibi, onlar kapılarında günde beş vakit mızıka çaldırır, hareket etmektedir. Recep Çavuş bu çalgıların amacının bu olduğunu arkadaşlarına söyler” (Sepetçioğlu, 1998, s. 70).

“Devamlı limonata içer ve etrafındakilere limonata ikram eder”(Sepetçioğlu, 1998, s. 329) (s.329)

“Binbaşı: “Yapmaz olur mu? Şu an hışımla atından *indi* ve rüzgâr gibi fırkasının başına *geçti*. Aldı fırkasını ve yaya olarak Conkbayırı’na *çıkıyor*. Aman Allah’ım o ne sürat! Yıldırım gibi *koşuyor*, yokuşu çıkmak için...” (Özen, 2000, s. 103).

“Mustafa Kemal zamanın hem içinde, hem *dışındaydı* Çanakkale’de. İnancı askerine bilinçle düşmanına *bakıyordu* Mustafa Kemal. Kurşunlar, dört bir yandan vızır vızır *geçiyordu*. Toprak

sallanıyor, kopuyor, parçalanıyordu. Öleceğini bilerek atılıyordu Mustafa az önce ölen askerlerin yerine... Aslanlar gibi” (Özen, 2000, s. 143).

“O da askerlerin yanında cephede koşar, Türk askerleriyle birlikte savaşı, onlara güç ve moral verir” (Koçak & Koçak, 2006, s. 51).

“Mustafa Kemal atına biner ve Çamlıtekte’deki grup karargahına ulaşmak üzere 23.30’da harekete geçer (s.503), 01.30 da ulaşır” (Özakman, 2015, s. 503).

“Mustafa Kemal onlara cesaretlendirici bir konuşma yapar. Birliklerin önüne geçer. Kırbacını havaya kaldırır sonra “Haydiiiiiii” diyerek indirir” (Özakman, 2015, ss. 516-517).

“O, yaratılış gereği, görmezden gelecek, susacak biri olmadığından tüm sorumluluğu üzerine alır ve ilk emri verir” (Özol, 2017, s. 76).

“Emir üzerine asker, süngüleri ile büyük bir mücadele verirken Mustafa Kemal, bir cephe komutanı gibi at sırtında tepeden tepeye koşar, emirler verir, İngiliz donanmasının kırk dört topçu bataryasına karşılık elindeki beş topçu bataryasıyla imkânlar dâhilinde alabileceği bütün önemleri alır” (Özol, 2017, s. 79).

Anlatıcı, dilbilgisel zamana özellikle savaş anlarının ve Mustafa Kemal’in bu anlara müdahalesinin canlandırılması için başvurur. Savaşın hareketli doğasına uygun olarak, anlatımda “şimdiki zaman”, “şimdiki zamanın hikâyesi” ve “geçmiş zamanın hikâyesi” gibi zamanlar kullanılmış, böylece okuyucuda olayların o anda yaşandığı hissi oluşturulmuştur. Mustafa Kemal’in savaş alanı ve anındaki hâli: “askerlerle birlikte savaşı”, “kırbacını havaya kaldırır”, “tepeden tepeye koşar”, “emirler verir” gibi fiillerle zihinde canlandırılmış ve bir zihinsel görsellik kazandırılmıştır.

5. İSİM CÜMLESİYLE YAPILAN BETİMLEMELER

İsim cümlesi, yüklemi isim ya da isim soylu olan cümledir (Ergin, 2013; İmer vd., 2011; Karahan, 2021; Korkmaz, 1992, 2019). İsim cümleleri romanda betimleme yapmak için kullanılır. Bu biçimde betimlemesi yapılacak unsurun (kişi, yer, nesne, varlık gibi) özellikleri sıralandıktan sonra isimler -Dir ek-fiiliyle yüklem yapılır. Böylelikle okur, betimlemesi yapılan öge hakkında “ne olduğu”, “nasıl olduğu”, “neye benzediği”, “nerede olduğu” gibi soruların yanıtını bulur. Daha çok somut, fiziksel imge oluşturmada başvurulan bir dil yapısıdır. İncelemeye konu olan romanlarda isim cümleleri vasıtasıyla ve doğrudan konuşmalar üzerinden Mustafa Kemal’e dair yapılan betimlemeler şu şekildedir:

“Gözleri mavisini korlamış bir ışıktır” (Sepetçioğlu, 1998, s. 336).

“Mustafa Kemal, genç bir kurmay Albay, Bizim Sofya ataşemiliterimiz” (Özen, 2000, s. 76).

“İyi tanırım hocam, Mustafa Kemal’i.... İnancılı, zeki bir subaydır o... Aldığım bilgilere göre; Çanakkale Savaşı’nda görev almak için başkomutanlığa dilekçe vermiş... Atik, cesur ve ufku geniş bir delikanlıdır” (Özen, 2000, s. 77).

“Miralay Mustafa Kemal Bey. Sofya’da ateşemiliterdi.” (Sepetçioğlu, 2005b, s. 167).

“Nasıl tanımam... Bildiğim kadarı ile çok akıllı bir zabitti.” (Sepetçioğlu, 2005b, s. 167).

“Anzak ve Türk kuvvetleri arasında büyük mücadelelerin yaşandığı bugünlerde Arıburnu Kuvvetleri ve 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal yanındaki subaylarla bir toplantı yapar. O, bu toplantıda çok *kararlıdır*” (Bilgin, 2006, s. 202).

“Mustafa Kemal 33 *yaşındadır*.” (Özakman, 2015, s. 33).

“Mustafa Kemal *yarbay*, kendisi ise *albaydır*” (Özakman, 2015, s. 332).

“Bu ordunun komutanı *devleti kurtaran komutandır*” (Özakman, 2015, s. 550).

“Sesinde bir kızgınlık ya da alınganlık belli olmasa da Mustafa Kemal bu karardan son derece *hoşnutsuzdur*, üstelik kararın sebebi de belirtilmemiştir” (Bilgin, 2020, s. 119).

“Çıkan karar sonrası Mustafa Kemal *durgundur* ancak elinden de bir şey gelmez” (Bilgin, 2020, s. 123).

“Bir süre sonra konvoy Eceabat’a dönünce Mustafa Kemal de karargâhında çalışmaya koyulur. Ancak *canı çok sıkın* ve biraz da *kızgındır*” (Bilgin, 2020, s. 154).

“Bu duruma Mustafa Kemal *öfkelenir*” (Bilgin, 2020, s. 294).

“Tüm öfkesine rağmen Mustafa Kemal düşmanı denize dökmek için *kararlıdır*.” (Bilgin, 2020, s. 303).

“İçlerinden bir tanesi *uzun boylu, mavi gözlü ve sarışındı*. Bakışları *güçlü, gururlu*, kendisi *yakışıklıydı*. Etrafında koşturan askerlerin onu çok sevdikleri belli oluyordu. Türk subay bizleri dikkatle süzdü, başıyla selamladı, Fransızca olarak hatırımızı sordu. Sesi *gururlu ve kalındı*” (Uzuner, 2002, ss. 134-135).

“Mustafa Kemal Bey, Üsküplü İskender’in Selanik’ten aile dostu olmak hasebiyle benim ayriyeten yakınlık duyduğum bir zât olup adı şimdiden Çanakkale’de bir efsane olmuş *büyük bir kumandandır*” (Uzuner, 2002, ss. 143-144).

“Zaten o sırada Arıburnu-Anzak Koyu’ndan düşman çıkarması yapılacağına inanan tek Türk vardır, o da *Mustafa Kemal adında bir albaydır*” (Uzuner, 2002, s. 285).

Roman anlatıcısının tüm olay örgüsü ve kişi kadrosuna hâkim olması, onun yani roman anlatıcısının da olay örgüsü ve akışı içinde kendi düşüncelerini ve çıkarımlarını ekleyerek betimleme yapmasını mümkün kılar. İncelenen romanlarda, roman anlatıcısının ifadeleriyle Mustafa Kemal hakkında isim cümleleriyle yapılan betimlemeler şu şekildedir:

“Tam o günlerde, yeni bir komutan çıktı tarih sahnesine. *Adı Mustafa Kemal’di*” (Koçak & Koçak, 2006, s. 50).

“Arıburnu’nda şehit sayısı dokuz günde on bin kişiyi geçmiştir ve Mustafa Kemal çok *üzgündür*. Yaşanan kayıplara üzgünken bir taraftan da Liman Paşa’ya *kızgındır*” (Özakman, 2015, s. 351).

“Şehit sayısı 25 Nisan’dan itibaren, dokuz günde, Arıburnu’nda on bin kişiyi geçmiştir Mustafa Kemal çok *üzgündür*. Çıkarmaya karşı alınan tedbirleri tersine çevirerek düşmanın karaya çıkmasına ve elindeki birlikleri zamanında ihtiyaç olan yerlere yollamayarak düşmanın karada yerleşmesine fırsat verdiği için Liman Paşa’ya çok *kızgındır*” (Özakman, 2015, s. 351).

“Mustafa Kemal Anafartalar Grubu Komutanlığına atanır. 9. Tümen de Mustafa Kemal’e bağlanır. Cephede haberi alan kurmaylar ve askerler sevinir. Mustafa Kemal, *üç aydır cepheden ayrılmayan tek tümen komutanıdır*” (Özakman, 2015, s. 502).

“Sesinde bir kırgınlık ya da alınganlık belli olmasa da Mustafa Kemal bu karardan son derece hoşnutsuzdur, üstelik kararın sebebi de belirtilmemiştir” (Bilgin, 2020, s. 119).

İncelenen romanlarda isim cümleleriyle yapılan betimlemelerde Mustafa Kemal’in hem fiziksel hem de şahsiyet özellikleri ön plana çıkarılmıştır. “Sarışın”, “mavi gözlü”, “yakışıklı”, “kalınca kaşlı”, “kabarık bıyıklı” gibi betimlemelerle fiziksel görünüşü somut bir şekilde aktarılmıştır. Bununla birlikte “akıllı”, “zeki”, “inançlı”, “cesur”, “kararlı”, “ufku geniş” gibi ifadelerle entelektüel ve liderlik vasıflarına dikkat çekilmiştir. Bu cümleler genellikle onun görevde bulunduğu cepheler, rütbeleri ve askerî başarılarıyla birlikte sunulurken tarihî bağlam güçlendirilmiş, aynı zamanda Mustafa Kemal’in sosyal hayat içinde sahip olduğu rolleri hakkında okuyucuya bilgi verilmiştir. Öte yandan, “üzgün”, “durgun”, “hoşnutsuz”, “kırgın” gibi ifadelerle duygusal yönü yansıtılmış, böylece sadece kahramanlık figürü değil, insani yönleri de betimlenmiştir. Betimlemelerin çoğu, roman karakterlerin doğrudan ifadeleriyle verilmiş, bu da anlatıma canlılık katmıştır.

6. EKSİLTİLİ CÜMLEYLE YAPILAN BETİMLEMELER

Eksiltili cümle, yüklemi belirtilmemiş ancak bağlamdan anlaşılabilen cümle türüdür (Ediskun, 1992; Korkmaz, 1992). Genellikle anlatımı güçlendirmek, vurgu yapmak veya ifadeyi daha doğal hâle getirmek amacıyla tercih edilir. Bu tür cümlelerde, genellikle okuyucunun veya dinleyicinin eksik kısmı zihninde tamamlaması beklenir. Okuyucudan beklenen bu davranış aynı zamanda metnin betimlenmesini de sağlar. Çünkü eksiltili cümle yapılarıyla eksik bırakılan kısım okuyucunun zihin dünyasına bırakılmış olacak böylelikle okurun zihninde bir imge, fotoğraf hatta film sahnesinin canlanması sağlanacaktır. Eksiltili cümleler, edebi metinlerde, günlük konuşmalarda ve şiirlerde sıkça kullanılır. Bir betimleme türü olarak eksiltili cümle, metin içinde tek bir cümleden oluşabileceği gibi metin düzeyinde de olabilir.

İncelenen romanlarda, eksiltili cümle yapısıyla Mustafa Kemal betimlemesi yalnızca Sezen Özol’un *Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez* adlı romanında şu örnek tespit edilmiştir:

“Meraklanma İbrahim Ağa, şurda ateş başlayalı beri sekiz gündür, Dokuzuncu Tümenle On Dokuzuncu Tümeni, tek mil Çanakkale askerini, hem de Mustafa Kemal’in adını, sadece Anzaklar değil, İngiliz’i de öğrendi, Fransız’ı da... Dünya bile öğrendi” (Özol, 2017, s. 140).

Bu ifadelerle romanın kişilerinden Mehmet Çavuş üzerinden Mustafa Kemal’in artık dünya çapında tanınan, ünlü bir komutan, lider oluşuna göndermede bulunulur.

SONUÇ

Bu çalışmada, Çanakkale savaşını doğrudan ya da dolaylı konu edinen tarihî romanlarda Mustafa Kemal betimlemeleri incelenmiştir. Betimleyici anlatımların dilsel özelliklerini değerlendirmek amacıyla Uzdu’nun (2008) sınıflandırmasından yararlanılmıştır. Bu sınıflandırma içinde birinci olarak niteleme sıfatlarının, ikinci olarak isim cümlelerinin betimleme yaparken en sık kullanılan dil yapıları olduğu tespit edilmiştir. Ancak yapılan incelemede, Uzdu’nun betimleyici metinlerde kullanıldığını belirttiği adlandırma, yer belirticileri ve ikilemelere dayalı betimleme örneklerine rastlanmamıştır. Buna karşın, isim tümceleri, niteleme sıfatları, yer belirteçleri, eksiltili

tümceler, ikilemeler ve anlatının dilbilgisel zamanı gibi betimleyici dil yapılarına ek olarak, betimlemelerde isim tamlamaları ve nitelik zarflarının da rol oynadığı tespit edilmiştir. Böylece Mustafa Kemal'e ilişkin betimlemelerin, mevcut sınıflandırmanın ötesinde bazı yeni dilsel unsurlarla da inşa edildiği ortaya konmuştur.

Romanlarda Mustafa Kemal hakkında parça parça ve kısa betimlemeler yapıldığı görülmüştür. En fazla betimleme Turgut Özakman'ın *Diriliş Çanakkale 1915* romanında yer alır. Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *...ve Çanakkale Geldiler*, Mehmet Niyazi Özdemir'in *Çanakkale Mahşeri* ve Mehmet Kaplan'ın *Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale* adlı romanlarında ise Mustafa Kemal betimlemesine hiç yer verilmez.

Bulgular, Mustafa Kemal'in söz konusu eserlerde detaylı bir biyografik anlatım ya da derinlemesine bir fiziksel betimlemeyle sunulmadığını gösterir. Eserlerde genelde Mustafa Kemal'in ruhsal yönleri ön plana çıkarılır, fiziksel betimlemeler son derece sınırlıdır. Onun karakteri genellikle isim cümleleri ve nitelime sıfatları aracılığıyla verilir. Romanlarda betimleme stratejilerinin yeterli düzeyde işlenmediği ve okuyucunun zihninde Mustafa Kemal'e dair net bir fotoğraf/imge oluşturmada eksikliklerin bulunduğu söylenebilir. Bununla birlikte ağırlıklı olarak Mustafa Kemal'in Çanakkale savaşındaki askerî mücadelesi ve inancına yönelik betimlemeler ön plana çıkar. O, çoğunlukla ileri görüşlü, çalışkan, cesur, cephedeki askerler tarafından sevilen, güvenilen, vatanın geleceğinden endişelenen, gözü pek bir lider olarak resmedilmiş, askeri dehası ve vatanseverliği öne çıkarılmıştır. Romaların hiçbirinde, Mustafa Kemal'i olumsuz gösteren bir betimleme yer almaz.

Bu inceleme sonucuna bakılarak tarihî romanlarda kişi betimlemelerinin yoğunluklu olmadığı söylenebilir. Anlatıcılar, tarihsel figürlerin imgesini/fotoğrafını oluşturma konusunda yeterince ayrıntılı betimleme stratejisi izlememiştir. Onların odak noktası genelde olayların aktarılmasıdır. Bu durum, tarihî romanların betimleme teknikleri bağlamında zenginleştirilmesi gerekliliğini göstermektedir. Bu sayede, tarihî romanlar hem edebî açıdan daha etkileyici hâle gelecek hem de okuyucunun, tarihsel kişileri daha derinlikli ve canlı bir şekilde zihinlerinde canlandırmaları mümkün kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Bilgin, İsmail (2006). *Gelibolu: Yenilmezlerin Yenildiği Yer*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Bilgin, İsmail (2020). *57. Alay Çanakkale*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bilgin, İsmail (2023). *Çanakkale'ye Gidenler: Şu Boğaz Harbi*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Ediskun, Haydar (1992). *Türk Dilbilgisi: Sesbilgisi, Biçimbilgisi, Cümlebilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Enginün, İnci (1986). "Çanakkale Zaferinin Edebiyata Aksi". *Marmara Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi* 2, 111-129.
- Ergin, Muharrem (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gülendam, Ramazan (2006). "Türk Romanında Çanakkale Savaşı". *Bilim ve Aklın aydınlığında Eğitim Dergisi* 72, 39-47.
- Günay, Veli Doğan (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- İmer, Kamile vd. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

- Kaplan, Mehmet (2009). *Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale*. İstanbul: Gençlik Yayınları.
- Kıran, Zeynel ve Ayşe Eziler Kıran (2000). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Koçak, Sevinç ve Salım Koçak (2006). *Çanakkale'de Çocuklar Da Savaştı*. İstanbul: Çilek Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mat, Celal (2007). "Çanakkale Muharebelerini Konu Edinen Romanlar Üzerine". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10(17), 81-100.
- Özakman, Turgut (2015). *Diriliş Çanakkale 1915*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, Mehmet Niyazi (1999). *Çanakkale Mahşeri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Özen, Rahmi (2000). *Zulüm Dağlar Aşar: Çanakkale İçinde*. İstanbul: Gençlik Yayınları.
- Özmen, Necmettin ve Safura İnan (2024a). Çanakkale Savaşını Konu Eden Romanlarda Mustafa Kemal Anlatımı—I. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* Ö14, 425-451.
- Özmen, Necmettin ve Safura İnan (2024b). Çanakkale Savaşını Konu Eden Romanlarda Mustafa Kemal Anlatımı – II. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 43, 208-236.
- Özol, Sezen (2017). *Çanakkale Askerine Rütbe Geremez*. Edirne: Ceren Yayıncılık.
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati (1998). ... *Ve Çanakkale, Döndüler*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati (2005a). ... *Ve Çanakkale, Geldiler*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati (2005b). ... *Ve Çanakkale, Gördüler*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Ural, Serpil (2015). *Şafakta Yanan Mumlar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uzdu, Funda (2008). *Betimleyici Metinlerin Dilsel Özellikleri ve Bu Tür Metinler Yoluyla Sözcük Öğretimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Uzuner, Buket (2002). *Uzun Beyaz Bulut: Gelibolu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yılmaz, Bora (2017). Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Çanakkale Savaşları'nı Konu Alan Romanlar ve Çanakkale Savaşları ile İlgili Anlatılar. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 2(2), 416-424.

Melek İlayda Sarı

Türk Romanında Bilimkurgu

(1996-2019)

Günce Yayınları

Oktaç Yivli

Öykü Nasıl Okunur

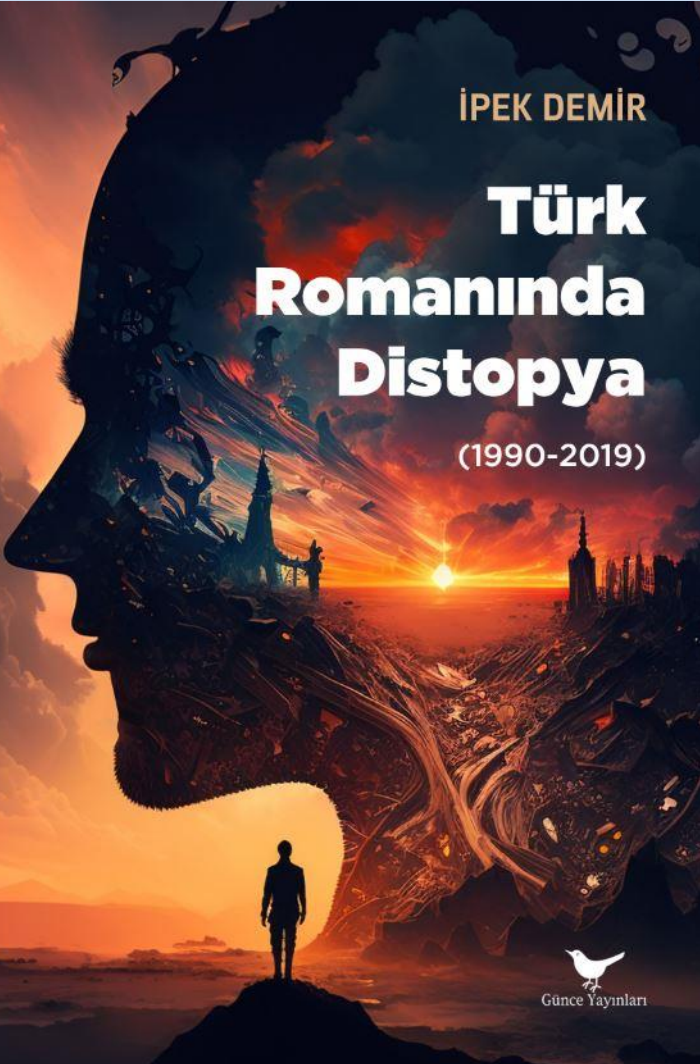
modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

İPEK DEMİR

Türk Romanında Distopya

(1990-2019)

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları